



## Społeczeństwo w państwach totalitarnych

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Film](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

### Bibliografia:

---

- Źródło: (...) *koszmar. Raport ONZ o Korei Północnej*, dostępny w internecie: [dziennik.pl](http://dziennik.pl) [dostęp 16.09.2019 r.].
- Źródło: Piotr Kuczyński, *Ucieczka od wolności*, dostępny w internecie: [krytykapolityczna.pl](http://krytykapolityczna.pl) [dostęp 16.09.2019 r.].

- Źródło: Miłowit Kuniński, *Totalitaryzm w ujęciu Hannah Arendt*, dostępny w internecie: omp.org.pl [dostęp 16.09.2019 r.].
- Źródło: Wojciech Bonowicz, *Matei Brunul*, 15.03.2015 r., dostępny w internecie: tygodnikpowszechny.pl [dostęp 4.12.2020 r.].



## Spółeczeństwo w państwach totalitarnych

Źródło: domena publiczna.

Trudno wyobrazić sobie państwo, w którym nie ma ludności. Jest to jeden z atrybutów państwa, bez którego ono nie istnieje. Zawsze trzeba jednak postawić pytanie, czy ludność to świadome swoich praw i obowiązków społeczeństwo, poddani, którzy tych praw nie mają, czy indoktrynowani obywatele wierzący w charyzmatycznego przywódcę.

Historyczne relacje między władcą i poddanymi najczęściej oparte były na tradycyjnym modelu władzy i nie można było mówić o prawach obywatelskich.

Czasy nowożytne przyniosły nowe systemy polityczne i formy zależności między obywatelami i rządzącymi. Przede wszystkim pojawiło się pojęcie obywatelstwa, czyli prawne uregulowanie stosunków obywatel – państwo, którego kompetencje są określone w przepisach prawa. Zmieniał się model zależności, pojawiły się również nowe oczekiwania społeczne, wynikające z poziomu kultury politycznej społeczeństwa. Były one inne w państwach demokratycznych, gdzie głównym zadaniem państwa jest ochrona praw i wolności jednostki, a inne w państwach niedemokratycznych, w których jednostka lub partia polityczna zabiega o zabezpieczenie własnych interesów i utrzymanie władzy.

### Twoje cele

- Wyjaśnisz zasady funkcjonowania społeczeństwa w państwie totalitarnym.

- Przeanalizujesz i porównasz poziom wolności obywatelskiej w państwie autorytarnym i totalitarnym.
- Sformułujesz wnioski dotyczące zaangażowania w życie społeczeństwa w obu niedemokratycznych systemach.

# Przeczytaj

---

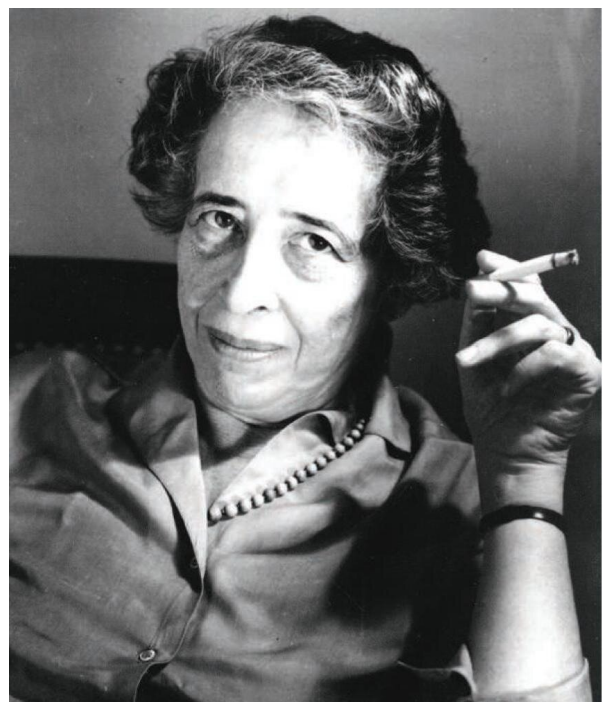
## Wpływ władzy na zachowania społeczne w państwach niedemokratycznych

W państwach niedemokratycznych, w których istnieją społeczeństwa, a nie poddani, występuje system autorytarny lub totalitarny. Społeczeństwa w tych [reżimach](#) mają różne prawa, ale również różny poziom świadomości politycznej.

W obu typach reżimów społeczeństwo pełni różne funkcje i rządzący mają wobec niego inne oczekiwania. Przede wszystkim [autorytaryzm](#) jest systemem politycznym opartym na autorytecie jednostki. Najczęściej jednostka taka zdobywa władzę na drodze zamachu stanu, opartego na formacjach wojska i policji. Dochodzi do niego często w sytuacji kryzysu demokracji, kiedy instytucje państwa demokratycznego nie spełniają oczekiwań społecznych, w państwie panuje chaos, wojna domowa.

W przypadku [totalitaryzmu](#) jednym ze sposobów zdobycia przez jednostkę władzy są wybory, po wygraniu których wprowadzony zostaje reżim totalitarny. Tu znów przyczyną jest kryzys demokracji lub problemy gospodarcze, które powodują pojawienie się grupy niezadowolonych przedstawicieli społeczeństwa.

Teoretyczka totalitaryzmu Hannah Arendt uważa, że grupa wykluczonych obywateli tworzy tzw. ruch totalitarny, który, po znalezieniu odpowiedniego przywódcy, może zmienić się w totalitarną partię. Potem wystarczy wygrać wybory, zlikwidować przeciwników politycznych i objąć rządy dyktatorskie. Trudno jednak zdobyć i władzę bez poparcia na tyle znaczącej części społeczeństwa, aby jej głosy miały wpływ na wynik wyborów. To nie wystarczy też, aby tę władzę utrzymać. W tym celu partia zwycięska prowadzi wiele działań, których najważniejszym



celem jest utrzymanie poparcia społecznego i rozszerzenie go na inne grupy.

Hannah Arendt (1906–1975)

Źródło: Hannah Arendt Center at Bard College, tylko do użytku edukacyjnego.



Erich Fromm (1900–1980)

Źródło: Müller-May / Rainer Funk, licencja: CC BY-SA 3.0.

Jak napisał Erich Fromm w *Ucieczce od wolności*, ok. 1/3 każdego społeczeństwa ma [osobowość autorytarną](#). To ludzie, którzy są zdolni do narzucania swojej wizji świata lub tacy, którzy wolą, aby odpowiedzialność za ich życie wzięli inni. Takie osoby źle odnajdują się w systemie demokratycznym, w którym państwo pozostawia jednostce dużą swobodę, ale równocześnie składa na jej barki odpowiedzialność za siebie i współobywateli. Ludzie o osobowości autorytarnej lepiej funkcjonują w systemach niedemokratycznych. Jeśli

do tego dodamy niski poziom [kultury politycznej](#) społeczeństwa lub kolektywne postrzeganie świata i brak tradycji demokratycznych, łatwiej zrozumieć, dlaczego niektóre społeczeństwa akceptują niedemokratyczny system rządów. Oczywiście te cechy to tylko podstawa do budowania autorytaryzmu lub totalitaryzmu. Tworzeniu społeczeństwa o [poddańczej kulturze politycznej](#) sprzyja polityka państwa.

Zastanów się, jakie mechanizmy władza może wykorzystać do budowy trwałego poparcia.

## Totalitaryzm

### Indoktrynacja od przedszkola

Jednym z najważniejszych sposobów utrzymania poparcia społecznego w państwie totalitarnym jest [indoktrynacja](#). Celem tego procesu jest wpojenie jednej,

obowiązującej wszystkich ideologii. W przypadku totalitaryzmu celem nadrzędnym jest zastąpienie ideologią wszystkich wyznawanych przez dane społeczeństwo religii. Indoktrynacja zaczyna się we wczesnym dzieciństwie. Zdaniem psychologów człowiek zaczyna odbierać bodźce społeczne, zapamiętywać wydarzenia i emocje w wieku około trzech lat. Dlatego w państwach totalitarnych dzieci w tym wieku są obejmowane wychowaniem przez państwo.



Na podstawie zdjęcia spróbuj określić, jak wygląda proces indoktrynacji w przedstawionej szkole.

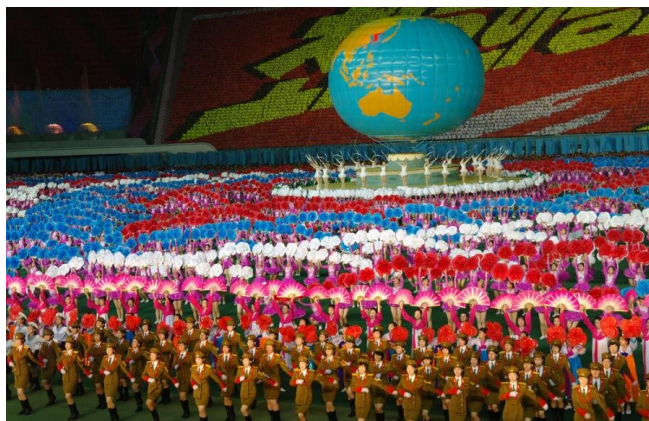
Źródło: Roman Harak, licencja: CC BY-SA 2.0.

Przykładem tego typu polityki może być Korea Północna, gdzie trzyletnie dzieci obejmowane są obowiązkową opieką przedszkolną. Spędzają w placówce sześć dni i nocy w tygodniu. Tylko na niedzielę wracają do domu. W takiej sytuacji trudno oczekiwać, aby rodzice mieli wpływ na poglądy swoich dzieci. Kształtuje je państwo, a tak naprawdę przedstawiciele jego instytucji. Zresztą nie przeceniajmy ewentualnego wpływu rodziców. Oni również są indoktrynowani, np. przez media.

Północnokoreańskie kanały telewizyjne i radiowe są całkowicie kontrolowane przez państwo i przekazują tylko informacje akceptowane przez służby państwowe. Północni Koreańczycy nie mają dostępu do globalnego internetu, natomiast domeny koreańskie są kontrolowane przez władzę. Dorośli obywatele podlegają kontroli w zakładach pracy, władza organizuje im również czas wolny. Są to zajęcia sportowe lub przygotowania do uroczystości państwowych, w których uczestnictwo jest obowiązkowe. Państwo dba także o odpowiedni rozwój kulturalny obywateli w zakresie kulturowych tradycji Korei, jak i wdrażania nowych idei. W ten sposób angażuje się mieszkańców w życie publiczne. Celem tych działań jest również ograniczenie obywatelom wolnego czasu, który mogliby wykorzystać w sposób niezgodny z wolą rządzących.

## Idea wroga zewnętrznego

Państwo totalitarne przygotowuje obywateli do walki z wrogiem zewnętrznym. W systemie totalitarnym władza musi dbać o stałe poparcie obywateli, a jednocześnie ogranicza ich prawa i wolności i wykorzystuje kanały przekazu do usprawiedliwienia swoich działań. W tym celu kreuje wroga zewnętrznego, który zagraża interesom państwa i bezpieczeństwu (w wymiarze militarnym lub ekonomicznym) obywateli. Mają oni wierzyć, że rządzący, ograniczając prawa i kontrolując życie społeczeństwa, dba o jego interesy i je broni.



Pokazy w Korei Północnej. Przywódcom Korei zdarza się osobiście doglądać przygotowań do spektakli i widowisk i wskazywać na konieczne zmiany.  
Źródło: domena publiczna.

W przypadku ZSRS w okresie II wojny światowej tym wrogiem (realnym) była III Rzesza. Przez cały czas istnienia władza komunistyczna wskazywała na zagrożenie ze strony międzynarodowego [imperializmu](#). W przypadku III Rzeszy za wroga Hitler uznał Żydów, uważając ich za rasę niższą, ale przede wszystkim oskarżając o dążenie do rządzenia światem wbrew interesom państw, w których mieszkali.

W dzisiejszej Korei Północnej, gdzie system totalitarny oparty jest na ideologii komunistycznej, wrogiem jest imperializm amerykański. Zagrożenie ze strony Stanów Zjednoczonych jest wpajane dzieciom już w przedszkolu, a dowodem na jego istnienie jest funkcjonowanie dwóch państw koreańskich. W propagandzie północnokoreańskiej to Stany Zjednoczone odpowiedzialne są za porażkę kraju w wojnie 1950–1953 i brak koreańskiej jedności. Oczywiście władze w Pjongjangu uważają, że Korea powinna zostać zjednoczona pod ich kontrolą, a Stany Zjednoczone przeszkadzają we wprowadzeniu komunizmu na terenie Korei Południowej. W ten sposób tłumaczy się konieczność utrzymania ograniczeń praw obywatelskich i militaryzacji społeczeństwa. W każdej chwili powinno być ono gotowe do obrony przed wrogiem.

Zastanów się, czy przy tym poziomie indoktrynacji możliwe jest istnienie opozycji.

## Donos mile widziany

Spółeczeństwo w państwie totalitarnym jest wszechstronnie kontrolowane przez państwo. W naszych wyobrażeniach dzieje się to dzięki działaniu rozbudowanego aparatu bezpieczeństwa. Rzeczywiście, odgrywa on ogromną rolę w utrzymywaniu obywateli w posłuszeństwie przez zastraszanie i aresztowania potencjalnych działaczy opozycji. Zwróćmy jednak uwagę, że w państwie totalitarnym, gdzie kontrolowana jest każda sfera życia społecznego, liczebność służb specjalnych musiałaby być ogromna, a przecież państwo musi spełniać również inne funkcje. Dlatego mobilizacja społeczeństwa, którą państwo kieruje, odnosi się również do relacji międzyludzkich. Obywatele kontrolują się wzajemnie, istnieje szeroko rozbudowana sieć tajnych współpracowników, a donosicielstwo jest promowane przez państwo nagrodami finansowymi. Charakterystykę tego typu działań można zauważyć w literaturze pięknej.

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Ludzie donosili na siebie wzajemnie, licząc na korzyści materialne lub wierząc, że dzięki temu zapobiegną niebezpieczeństwu, jakie sprowadzi wróg zewnętrzny. W ten sposób zindoktrynowani obywatele pilnowali się nawzajem nawet w prywatnej przestrzeni, która powinna być wolna od państwa.

Totalitarny system polityczny łatwiej jest zbudować w społeczeństwie, które ma nietrwałe tradycje demokratyczne lub nie ma ich w ogóle. Dla budowy społeczeństwa totalitarnego ważny jest również opisywany przez Hannę Arendt ruch totalitarny. To jego członkowie stają się elitą partii politycznej, która wprowadza totalitaryzm. To na nich opiera się propaganda, oni tworzą pierwsze oddziały represyjne lub korzyściami majątkowymi zdobywają poparcie poprzednich przedstawicieli służb porządkowych. Istotne jest również przyzwyczajenie społeczeństwa, że państwo decyduje za nie, wskazuje wroga i kierunki rozwoju. To z jednej strony ułatwia rządzenie, a z drugiej utrudnia powstawanie opozycji – nie tylko ze względu na opresyjność systemu. Ludzie pozbawieni możliwości artykułowania swoich myśli i oczekiwań, których wiedza jest oparta na koncesjonowanych przez państwo kanałach informacyjnych i programach szkolnych, nie są w stanie wyartykułować swoich potrzeb, a tym bardziej znaleźć sposobu na ich realizację.

W społeczeństwie totalitarnym jednostka czuje się przez cały czas obserwowana, nie może nikomu zaufać i ciągle powinna popierać politykę państwa – z wpojonego przez państwową propagandę przekonania lub ze strachu przed represjami. System totalitarny niszczy jednostkę i wciela ją jako bezrefleksyjny trybik do maszyny państwa.

Czy twoim zdaniem możliwe jest skuteczne inwigilowanie obywateli bez ich współudziału?

## Autorytaryzm

Drugi z niedemokratycznych systemów politycznych – autorytaryzm – nie oddziałuje tak mocno na społeczeństwo. Opiera się na autorytecie jednostki, lecz nie buduje mitu nieomylnego przywódcy, któremu oddaje się niemal boską cześć. Władza scentralizowana jest w rękach przywódcy i jego najbliższego środowiska. Decyzje przywódcy autorytarnego zatwierdzane są przez podporządkowany mu parlament.

W systemie tym państwo kształtuje w obywatelach poddańczą kulturę polityczną, która nie wymaga od obywateli angażowania się w życie publiczne. Autorytarny przywódca oczekuje od obywateli, żeby uczestniczyli w cyklicznych wyborach, które w autorytaryzmie się odbywają, ale nie są to wybory rywalizacyjne tak jak w reżimie demokratycznym, ponieważ nie ma alternatywy politycznej. Obywatele mogą co prawda tworzyć partie polityczne – pod warunkiem jednak, że partia przywódcy ma charakter hegemoniczny. Przywódca pozostawia decyzjom jednostek ich życie prywatne i religię. W autorytaryzmie może zdarzyć się sytuacja, że państwo porozumie się z największym działającym Kościołem, oddając mu kontrolę nad sprawami światopoglądowymi i ustawodawstwem rodzinnym. W ten sposób zdobywa sojusznika.

Oznacza to, że państwo nie próbuje wpajać obywatelom jednej ideologii. Jest raczej zadowolone, gdy obywatele nie interesują się sprawami publicznymi, są zajęci wyłącznie życiem prywatnym i dbałością o odpowiedni jego poziom. I tu państwo autorytarne interweniuje. Zarówno psychologowie, jak i politolodzy oraz socjologowie

nie mają wątpliwości, że dla trwałości autorytaryzmu konieczne jest zaspokojenie podstawowych potrzeb materialnych obywateli. Dopóki obywatele nie mają problemów z utrzymaniem się, nie angażują się w życie publiczne. Natomiast w obliczu kryzysu mogą zacząć się protesty. Oczywiście poziom wiedzy na temat stopy życiowej zależy od polityki informacyjnej państwa, więc trudno oczekiwać, aby rządzący działali wbrew własnym interesom. W państwie autorytarnym relacje społeczeństwo – władza zbudowane są na pewnej równowadze, która może zostać zachwiana śmiercią „autorytetu” lub kryzysem gospodarczym. Wtedy może dojść do wystąpień społecznych i do zmiany systemu politycznego.

Zastanów się, czy ludzie w krajach demokratycznych są zupełnie wolni od inwigilacji.

Spółeczeństwo autorytarne nie jest wolne od donosicielstwa, również honorowanego przez państwo, czy działań represyjnych aparatu przymusu. Jednak działają one reaktywnie, kiedy pojawiają się opozycjoniści mający program niezgodny z interesami rządzących. Przeciwnie jest w totalitaryzmie, kiedy państwo reaguje, zanim opozycja podejmie jakiegokolwiek działania. Spółeczeństwo w państwie autorytarnym cieszy się więc pewną złudną sferą wolności politycznych (cykliczne, ale nie rywalizacyjne wybory) i wolnościami osobistymi. Pod warunkiem jednak, że nikt nie próbuje wykorzystywać ich wbrew interesom rządzących.

## Słownik

### **autorytaryzm**

reżim polityczny ustanawiający instytucjonalne zabezpieczenia przed podważaniem autorytetu rządzących oraz odsunięciem ich od władzy; władza opiera się na ograniczonym pluralizmie politycznym przy braku odpowiedzialności rządzących, bez starannie wypracowanej kierowniczej ideologii lub mobilizacji politycznej; autorytaryzm cechuje się ograniczonym pluralizmem politycznym przy organizacji cyklicznych, ale nierywalizacyjnych wyborów

## **imperializm**

polityka państw mocarstwowych, której celem jest rozszerzanie wpływów politycznych, gospodarczych i kulturalnych

## **indoktrynacja**

wpajanie jednostkom lub grupom społecznych poglądów i ideologii, które sprzyjają realizacji interesów rządzących

## **kultura polityczna**

część kultury społeczeństwa odnosząca się do sfery polityki, udziału w życiu publicznym, stosunku do polityków, poziomu świadomości społecznej

## **osobowość autorytarna**

zespół łącznie występujących cech zachowania społecznego, którego składnikami są: bezkrytyczne posłuszeństwo wobec autorytetów, niechęć do poznania psychiki własnej i innych osób, unikanie zróżnicowanego obrazu świata, preferowanie zapożyczonych, prostych i sztywnych interpretacji rzeczywistości, w tym stereotypów i przesądów

## **poddańcza kultura polityczna**

kultura podporządkowania; wg *Leksykonu politologii* jednostki i grupy społeczne mają świadomość istnienia władz centralnych, dostrzegają związek pomiędzy decyzjami władzy a własnym losem, ale z różnych względów nie wykazują aktywnych postaw wobec władzy politycznej; model charakterystyczny dla systemów autorytarnych oraz dla państw młodej demokracji

## **reżim polityczny**

układ prawnych i nieformalnych zasad oraz mechanizmów regulujących relacje pomiędzy instytucjami władzy politycznej oraz sposobu jej powiązania ze społeczeństwem

## **totalitaryzm**

reżim polityczny odrzucający idee liberalnej demokracji oraz praw i wolności obywatelskich; państwo kontroluje wszystkie dziedziny życia społecznego i życia jednostki

# Film

---

## Polecenie 1

Obejrzyj fragmenty rozmowy z prof. Andrzejem Antoszewskim i wykonaj ćwiczenia.

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/Dhwwp0qNy>

muzyka: Phillip Mariani, *Ancient Documentary Background Drone*, licencja: Audiojungle

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Film nawiązujący do treści materiału *Jaką rolę w państwie totalitarnym pełni kult jednostki?*.

---

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/Dhwwp0qNy>

muzyka: Phillip Mariani, *Ancient Documentary Background Drone*, licencja: Audiojungle

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Film nawiązujący do treści materiału *Jakie cechy społeczeństwa w państwie totalitarnym odzwierciedla film Defilada Andrzeja Fidyka*.

---

## Ćwiczenie 1

Na podstawie filmów podaj działania państwa, które ubezwłasnowolniają obywateli.

## Ćwiczenie 2




Oceń możliwość budowy systemu demokratycznego w społeczeństwie ukształtowanym na sposób totalitarny.

## Ćwiczenie 3

Opisz znane ci przykłady kultu jednostki.

# Sprawdź się

---

Pokaż ćwiczenia:   

## Ćwiczenie 1



Przeanalizuj fotografię i wykonaj ćwiczenie.



Parada wojskowa w Pjongjangu

Źródło: domena publiczna.

## Ćwiczenie 2



Przeanalizuj fotografię i wykonaj polecenie.



Źródło: Archiwum dziennikpolski24.pl, tylko do użytku edukacyjnego.

## Ćwiczenie 3



## Ćwiczenie 4



Zapoznaj się z tekstem źródłowym i wykonaj polecenie.

### ” (...) *koszmar. Raport ONZ o Korei Północnej*

Oczywiście towarzyszy im przy tym wszechobecna propaganda – głośniki na ulicach i w pociągach non stop opowiadają o karach dla zdrajców i przestępców czy dokonaniach zakładów przemysłowych. Spikerzy przechodzą specjalne kursy, by odpowiednią intonacją wzbudzać nienawiść do wrogów. W środkach komunikacji publicznej są też tajni agenci, którzy obserwują, czy pasażerowie wystarczająco entuzjastycznie przyjmują wieści, a także czy obsługa pociągu odpowiednio się zachowuje. Jeśli bowiem zabraknie prądu, muszą szybko wyciągnąć kasetę z odtwarzacza, by nie zostało zniekształcone imię koreańskiego przywódcy.

Źródło: (...) *koszmar. Raport ONZ o Korei Północnej*, dostępny w internecie: [dziennik.pl](http://dziennik.pl) [dostęp 16.09.2019 r.].

## Ćwiczenie 5



Zapoznaj się z tekstem źródłowym i wykonaj polecenie.

### ” (...) *koszmar. Raport ONZ o Korei Północnej*

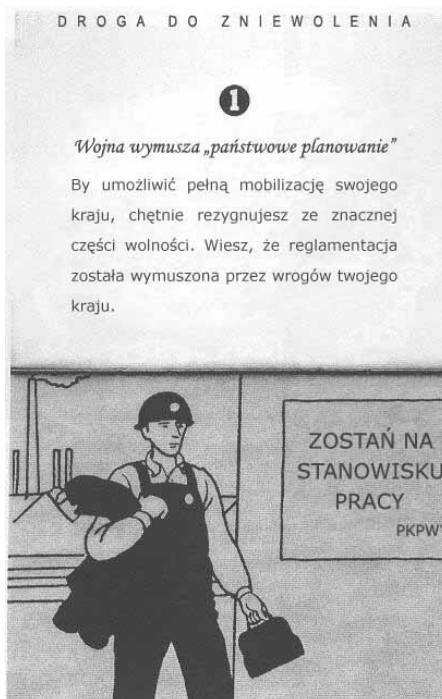
Atmosfery grozy i pełnej inwigilacji dopełnia Inminban – straż sąsiedzka. Ma ona nie tylko mobilizować ludzi do czynów społecznych, ale też śledzić wszystko i wszystkich. Każde złamanie prawa musi być natychmiast zgłoszone, a funkcjonariusze tej straży mogą w każdej chwili wejść do dowolnego domu i sprawdzić, co się dzieje. Kto nie doniesie, jest surowo karany.

Źródło: (...) *koszmar. Raport ONZ o Korei Północnej*, dostępny w internecie: [dziennik.pl](http://dziennik.pl) [dostęp 16.09.2019 r.].

## Ćwiczenie 6



Zapoznaj się z fotografią i wykonaj polecenie.



Jedna z kart ilustrowanego wydania książki F.A. Hayeka *Droga do zniewolenia*.

Oprac. na podst. oryginału w języku angielskim: Jan Lewiński.

Źródło: Instytut Misesa, tylko do użytku edukacyjnego.

Wskaż, w jaki sposób państwo usprawiedliwia ograniczenia praw obywatelskich.

---

## Ćwiczenie 7



Zapoznaj się z tekstem i wykonaj ćwiczenie.

” Wojciech Bonowicz

### *Matei Brunul*

Moja pierwsza myśl była taka, że to zbyt oczywiste – pisząc powieść o czasach totalitarnych, uczynić jej bohaterami marionetkę i marionetkarza.

Trudno byłoby znaleźć bardziej czytelną metaforę człowieka żyjącego w totalitarnym systemie niż metafora lalki, której każdy ruch jest przez kogoś zaplanowany i kontrolowany. Zapytałem autora, co o tym sądzi. Czy był świadom niebezpieczeństw (literackich), jakie wiążą się z użyciem tak oczywistej metafory?

Źródło: Wojciech Bonowicz, *Matei Brunul*, 15.03.2015 r., dostępny w internecie: tygodnikpowszechny.pl [dostęp 4.12.2020 r.].

Wskaż, do jakich cech totalitaryzmu odnosi się symbolika marionetki.

Zaznacz odpowiedzi najbliższe swojej.

- brak wolności słowa
- brak wolności osobistej
- współdziałanie ze służbami państwa
- kontrola państwa nad obywatelami



Zapoznaj się z tekstem i wykonaj polecenie.

” Miłowit Kuniński

### ***Totalitaryzm w ujęciu Hannah Arendt***

Ruchy totalitarne wyprzedzają powstanie rządów totalitarnych i nietotalitarnych dyktatur. Ruchy totalitarne są zdolne do mobilizowania mas, czyli ludzi, którzy w warunkach demokracji są bierni i neutralni politycznie (nie uczestniczą w wyborach), choć w rzeczywistości, gdy ruchy totalitarne atakują podstawowe instytucje demokracji, uaktywniają się i obdarzają przywódców totalitarnych zaufaniem i poparciem. Warunkiem ustanowienia rządów totalitarnych jest istnienie w danym kraju dostatecznego potencjału ludzkiego, ogromnych mas ludzi zbędnych lub warunków, w których »można się pozbywać ludzi, nie powodując katastrofalnego wyludnienia«. W krajach nieposiadających takiego potencjału (»we wszystkich mniejszych krajach Europy«, czyli głównie w Europie Wschodniej) dochodzi do powstania dyktatur klasowych lub partyjnych, lecz nie ustroju totalitarnego.

Źródło: Miłowit Kuniński, *Totalitaryzm w ujęciu Hannah Arendt*, dostępny w internecie: omp.org.pl [dostęp 16.09.2019 r.].

Oceń znaczenie ruchów totalitarnych dla budowania państwa totalitarnego.

# Dla nauczyciela

---

**Autorka:** Anna Wąsiel-Alberska

**Przedmiot:** wiedza o społeczeństwie

**Temat:** Wpływ władzy na zachowania społeczne w państwach niedemokratycznych

**Grupa docelowa:** III etap edukacyjny, liceum, technikum, zakres rozszerzony

**Podstawa programowa:**

Zakres rozszerzony

V. Państwo, myśl polityczna i demokratyzacja.

Uczeń:

8) przedstawia założenia faszyzmu, nazizmu i komunizmu oraz dokonuje ich krytyki z punktu widzenia praw człowieka i demokracji.

**Kształtowane kompetencje kluczowe:**

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje obywatelskie.

**Cele operacyjne:**

Uczeń:

- charakteryzuje społeczeństwa w państwach niedemokratycznych;
- porównuje sytuację jednostki w reżimie autorytarnym i totalitarnym;
- ocenia poziom wolności obywatelskich jednostki w obu reżimach.

**Strategie nauczania:**

- konstruktywizm.

**Metody i techniki nauczania:**

- burza mózgów.

**Formy zajęć:**

- praca indywidualna;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

### Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami i dostępem do internetu, słuchawki;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda;
- arkusze papieru i markery.

### Przebieg zajęć:

#### Faza wstępna

1. Nauczyciel puszcza krótki fragment filmu *Defilada* A. Fidyka, przedstawiający przygotowania do defilady (początek materiału *Jakie cechy społeczeństwa w państwie totalitarnym...* w sekcji „Film”). Prosi uczniów, aby spróbowali określić, w jakim państwie organizowane są takie uroczystości i czemu mogą służyć. Podsumowuje odpowiedzi uczniów.

2. Nauczyciel przedstawia temat i cele zajęć.

#### Faza realizacyjna

1. Klasa zostaje podzielona na cztery grupy. Każda z nich ma wypisać wszystkie skojarzenia z pojęciem „społeczeństwo totalitarne”. Uczniowie poproszeni są, aby spróbowali w swoich pomysłach odnieść się do fragmentu filmu.

2. Każda z grup prezentuje swoje określenia, uczniowie zapisują zbieżne pomysły na jednej części tablicy. Cechy zgromadzone przez uczniów są uzupełnione. Klasa poproszona jest o ich usystematyzowanie.

3. W drugiej części lekcji nauczyciel pracuje z całą klasą. Uczniowie poproszeni są, aby wykorzystując cechy społeczeństwa totalitarnego, podali cechy społeczeństwa w reżimie autorytarnym. Nauczyciel dba, aby uczniowie zrozumieli różnicę. Cechy te zostają zapisane na drugiej części tablicy.

4. Uczniowie oglądają dalszą część filmu zaprezentowanego na początku zajęć (wypowiedź prof. A. Antoszewskiego). Zespół klasowy może też zapoznać się z filmem o kulcie jednostki.

#### Faza podsumowująca

1. Wybrana osoba poproszona jest o przedstawienie własnej definicji społeczeństwa totalitarnego. Uczniowie poproszeni są o uzupełnienie definicji, jeśli jest taka konieczność.

2. Pod koniec lekcji podkreślone są różnice między wolnościami jednostki w obu reżimach.

**Praca domowa:**

Jakie są szanse, aby społeczeństwo totalitarne doprowadziło do zmiany systemu politycznego? Uzasadnij swoją opinię na podstawie społeczeństwa Korei Północnej.

**Materiały pomocnicze:**

*Totalitarny koszmar*. Raport ONZ o Korei Północnej, dziennik.pl.

Piotr Kuczyński, *Ucieczka od wolności*, krytykapolityczna.pl.

Miłowit Kuniński, *Totalitaryzm w ujęciu Hannah Arendt*, omp.org.pl.

**Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimedium:**

Filmy można wykorzystać do rozpoczęcia lekcji lub zaproponować uczniom, by na ich podstawie napisali zadanie domowe.